

Eerst het beeld, dan het woord

Van de eerste schreeuw naar het eerste woord naar de eerste gedachte is een wonderlijke weg die elk mens gaat.

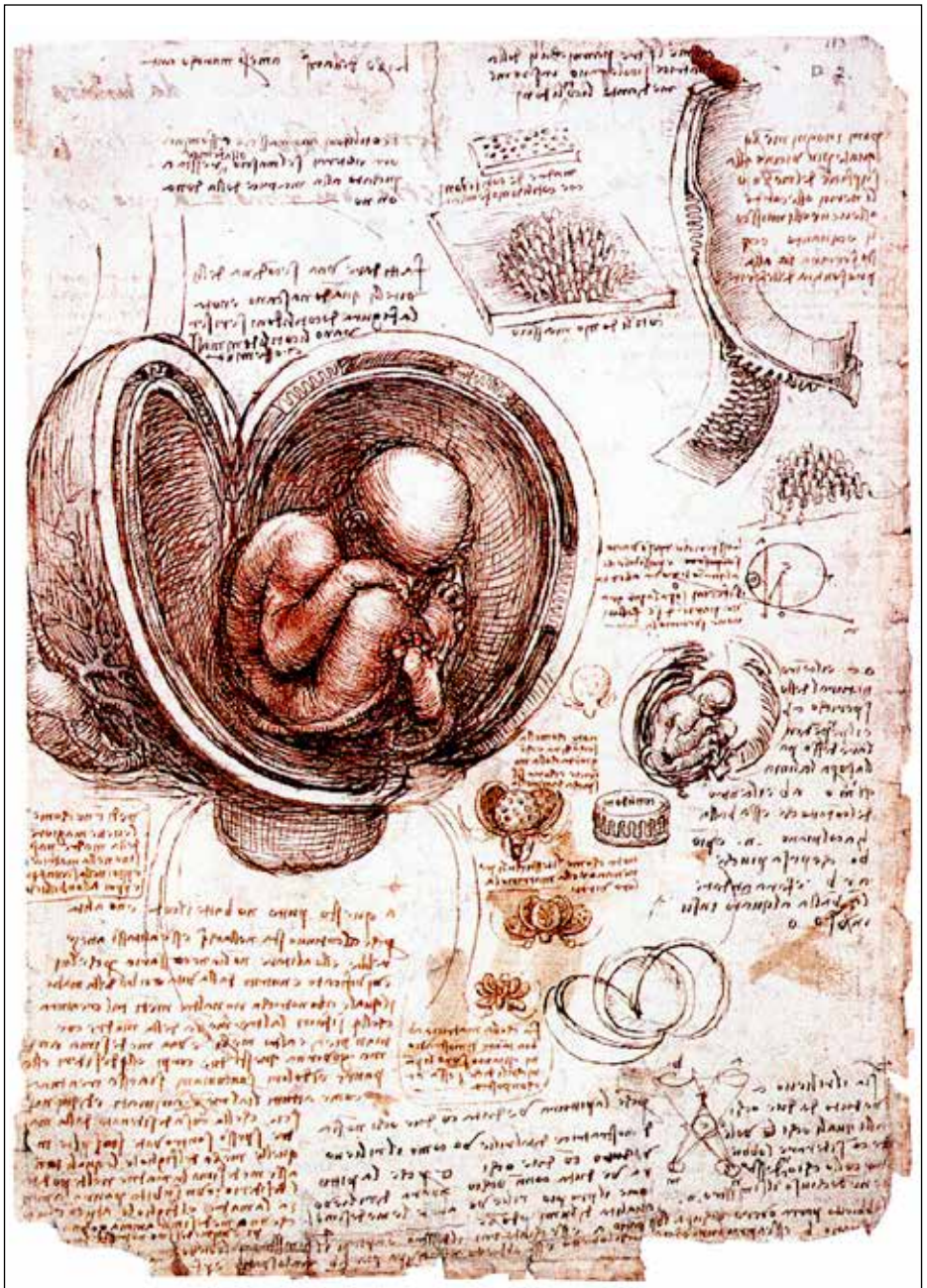
Robert Kromhof

DE WERELD VERSCHIJNT NIET aan ons door het woord; de baby ontdekt de wereld met zijn mond, handen, ogen en oren. Niemand hoeft hem dat te leren, het gaat allemaal vanzelf, maar de wereld van de woorden moet met eindeloos geduld geoefend worden, anders zal het kind nooit kunnen praten. Het kind krijgt zijn woordenschat door naar voorwerpen te wijzen en steeds dezelfde klanken te produceren. Een aangeleerde manier waarmee hij met klanken de wereld op een bijzondere manier binnen handbereik brengt. De eerste klanken verwijzen naar concrete voorwerpen, later worden steeds meer klanken toegevoegd die verwijzen naar abstracties zoals zwaartekracht, democratie of kunst.

Klank als antwoord

De mens verbindt een klank aan elk waarneembaar verschijnsel en denkt daarmee het verschijnsel in bezit te hebben, te begrijpen. Als een kind aan zijn ouders verbaasd vraagt waarom alles naar beneden valt, zeggen de ouders dat het door de zwaartekracht komt en het lijkt alsof het fenomeen verklaard is door een nietszeggende klank, want het kind is tevreden met de klank van zijn ouders en verliest daarmee de verwondering over dat alles naar beneden valt. Maar het kan zijn dat het kind na jaren terugkomt en vraagt wat nu precies zwaartekracht is. Het is een natuurwet, geven de ouders dit keer als antwoord, massa's trekken elkaar aan. Misschien is het kind nogmaals tevreden met het indrukwekkende woord "natuurwet", maar er is ook een kans dat hij zich afvraagt: waarom trekken massa's elkaar aan, waarom stoten ze elkaar niet af of zijn ze neutraal tegenover elkaar? En zo komt het

Afbeelding van foetus in de baarmoeder, ca. 1510, pen en twee tinten bruine tekeninkt, gewassen, met roodkrijt

Hoofd van Leda, ca. 1505-1510,
pen en inkt over zwartkrijt

werkelijke denken opgang. Toch zal met al het denkwerk de zwaartekracht enkel verpakt worden in nog veel meer woorden zonder dat het ooit duidelijk wordt wat nu werkelijk zwaartekracht is.

Woord als werkelijkheid

Het is de filosoof Plato (427 voor Christus) die het woord heilig verklaard heeft. Alleen met het woord kon men doordringen tot de essentie van alle dingen. Volgens Plato had de werkelijkheid geen kleur, geen gestalte, was de ware werkelijkheid enkel te aanschouwen via het denken en zo creëerde hij een woordenwereld, die boven de bestaande zichtbare wereld uitsteeg. Het was Plato die de zichtbare veranderlijke werkelijkheid aan de kant zette voor de bovenaardse vaste werkelijkheid van Ideeën die men alleen kon aanschouwen met het denken. Hij creëerde naast de zichtbare wereld, een woordenwereld.

Hij zorgde ervoor dat het werken met woorden (filosofie) vanaf toen als hoogste vorm van kennis werd beschouwd en werken met verf (kunst) als een veel lagere kennis.

Studie voor Madonna met Kind
en kat, ca. 1478-1480, pen en
inkt over zwartkrijt

Definiëren met woorden

Bij elke omschrijving verliest het verschijnsel zijn wonderlijkheid. Wat blijft erover van de mens

zelf in het woordenboek: *“het hoogst ontwikkelde, in biologische zin tot de klasse der zoogdieren (genus Homo) behorende wezen, dat zich vooral door zijn reden en zijn taal van de overige dieren onderscheidt”*.

In deze definitie gaat men er voor het gemak vanuit dat alle andere dieren geen denkvermogen en geen taal hebben. Deze omschrijving van de mens is nietszeggend vergeleken bij één van de studieschetsjes van het menselijk lichaam door Leonardo da Vinci.

Met het woord “mens” zijn alle soorten mensen van Chinees tot Afrikaan, zelfs elk individueel mens, in één klap een klank geworden. Taal is de grote gelijkmaker, de categoriseerder, de ontwonderaar van de wereld. Bij elke omschrijving, verliest het omschrevene zijn eigen werkelijkheid. De wereld verliest door de mensenwoorden zijn oneindigheid, zijn veelvormigheid, zijn mysterie: de wereld lijkt in handbereik met klanken maar de afstand tussen de mens en de zichtbare wereld wordt enkel groter.

Ontwoorden

Het verwoorden van de werkelijkheid wordt een tweede natuur van de mens en steeds vaker is het woord er eerder dan de echte waarneming zelf. In de oorlog neemt men de tegenstander niet waar, maar voegt het samen tot een woord: *“de vijand”*, die afgeschoten kan worden. Maar soms zien we ineens de uniekheid van één mens, waar we plotseling betoverd door worden en de rest

Vijf groteske koppen
ca. 1494, pen en inkt

van ons leven niet meer van haar of hem willen wijken. Zelden lukt het ons door het woord heen te breken en iets of iemand werkelijk te zien als volkomen uniek en mysterieus ofwel als iets wat woordeloos is.

Het zijn de schilders die de taal aan de kant schuiven en met hun beelden dwars door de taal schieten. Schilderen moet gericht zijn op vernietigen van de betekenis die met woorden op alle verschijnselen geplakt is.

Als de woorden van de dingen vallen, komen de dingen zelf weer in al hun mysterie te voorschijn en kan men ze weer zuiver zien. Zuiver zien kan alleen als de taal uitgeschakeld is.

Het lukt de grootste schilders ons de wereld te laten zien zodat wij plotseling weer woordeloos zitten te kijken. Want zo gauw de toeschouwer bij het zien van het schilderij klanken uitstoot en het schilderij beplakt met woorden, ziet hij niet meer. Met schilderen is het mogelijk geworden zich weer los te maken van het woord, want wie blijft vertrouwen op woorden zal nooit werkelijk zien.

Heilig geloof in het woord

Het is ironisch te zien hoe de kunstwereld nog gelooft in de taal. En vaak kunstwerken

probeert te begrijpen met woorden. Ze kunnen boekwerken schrijven over de schilder, zijn visie, zijn tijd, zijn tijdgenoten en allerlei analyses loslaten op zijn kunstwerken en toch heeft de lezer het gevoel dat de essentie niet gepakt wordt met woorden.

Hoeveel woorden zijn er niet verspeeld aan de Mona Lisa van Leonardo da Vinci om er grip op te krijgen, maar het kunstwerk, zoals ook het echte leven, is niet te grijpen met woorden. Het kunstwerk blijft raadselachtig en overleeft alle verklaringen en interpretaties. Het kunstwerk heeft juist bewezen autonoom te kunnen overleven los van zijn tijd, zijn schilder met zijn visie. Te lang is gedacht dat men met woorden de essentie kan bevatten van al het zichtbare. Nog steeds hebben we Plato's geloof in het woord niet van ons afgeschud. Velen denken nog door het woord achter, in of boven de zichtbare wereld te komen. Velen denken dat men met woorden dichterbij de werkelijkheid komt dan met tekenen of schilderen. Maar Leonardo da Vinci liet al zien dat men met actief aanschouwen dichterbij het wonder komt van al het zichtbare dan met woorden. En de verklaring van dit verschijnsel is simpel: de mens neemt de wereld eerst als beeld waar, pas veel later via het aangeleerde woord.